

KLESTENITZ TIBOR

A KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEK MINT MÉDIAESEMÉNYEK AZ 1920-AS ÉVEKBEN*

A magyar katolikus egyház a 19. század végére felismerte, hogy a megváltozó társadalmi környezetben egyre inkább magára kell hagyatkoznia, hiszen tanításait már korántsem tudja úgy közölni a szekularizálódó társadalommal, mint korábban. Ezért előtérbe került a pasztorációs eszközök, módszerek, a kommunikáció módjának megújítása, a megváltozott életérzésekhez való alkalmazkodás.¹ A tömegek megszólítását célozta többek között a német katolikusok által kifejlesztett intézménytípus, az évenkénti katolikus nagygyűlés átvétele. (Ezt a dualizmus korában először 1900-ban, utoljára pedig 1913-ban tartották meg.) A nagygyűlések, a „katolikus parlamentek” kettős célt szolgáltak: egyrészt lehetőséget nyújtottak a politikai katolicizmus képviselőinek a kor aktuális kérdéseinek megtárgyalására és az egyházhoz kötődő társadalmi egyesületek cselekvési tervének kidolgozására, másrészt alkalmat adtak az erődemonstrációra, a katolicizmus befolyásának felmutatására is.²

Mivel a korszak Magyarországon a gazdasági és a kulturális fejlődésnek, az írni-olvasni tudás növekvő szintjének köszönhetően megjelent a tömegsajtó, ezért a szervezőknek a politikai üzenet megfogalmazásán kívül az esemény egyéb körülményeinek a megtervezésére is nagy gondot kellett fordítaniuk. A szónokok fellépése, a gyűlés rendezettsége, szimbólumai, a helyszín dekorációja, a résztvevők társadalmi összetétele, létszáma, magatartása, a kívülállókcal és a hatóságokkal kialakuló viszonya, valamint az esemény által felkeltett érzelmek a sajtó szemüvegén keresztül szemlélve komoly jelentőségre tehetek szert. Ebben nagy szerepet játszott „a tömegtájékoztatás természetes hajlama arra, hogy a politikai tájékoztatást *perszonalizálja*, hogy inkább arra összpontosítson, *ki és hogyan* tesz vagy mond valamit, semmint arra, hogy az illető *mit* tesz vagy mond.”³

A dualizmus korában a nagygyűlések csak korlátozottan voltak képesek teljesíteni második funkciójukat. A szervezők ellenőrzésük alatt tudták tartani az általuk összehívott embereket. A pozitívumok listája azonban ezzel lényegében véget is ér, hiszen a

* A tanulmány elkészítését az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportja támogatta

1 KÓSA László: *Vallások, egyházak, vallásosság*. In: PÜSKI Levente–VALUCH Tibor (szerk.): *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. (Jelenkortörténeti Műhely III) 1956-os Intézet–Debreceni Egyetem, Debrecen, 2002, p. 73.

2 ADRIÁNYI, Gabriel: *Fünfzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte*. Hase Koehler Verlag, Mainz, 1974, p. 42. KLESTENITZ Tibor: *A katolikus nagygyűlések a dualizmus korában*. In: *Vigilia*. 2014/2, pp. 110–115.

3 MAZZOLENI, Gianpietro: *Politikai kommunikáció*. Osiris, Bp., 2002, p. 88. (kiemelés az eredetiben)

szervezőknek nem sikerült megteremteni a résztvevők közötti politikai egységnek még a látszatát sem, valamint – a két vidéki nagygyűlés (1907 Pécs, 1909 Szeged) kivételével – nem tudtak jelentős létszámú támogatót felvonultatni, szimbolikus térfoglalási kísérleteikkel pedig képtelenek voltak tartósan megkérdőjelezni a szociáldemokraták uralmát a budapesti utcák felett.⁴ Csernoch János hercegprímás ezért 1913-ban alapvető strukturális reformokra szólította fel a nagygyűléseket szervező Országos Katolikus Szövetség (OKSZ) vezetőjét, Zichy Jánost annak érdekében, hogy az eseménysorozat képes legyen a németországi testvérrendezvényhez hasonló hatás elérésére. A primás úgy látta: „a mai kor társadalma, amely a szociáldemokrata tömegek fölvonulásainak hatása alatt áll, akkor fog megint nagy bizalommal a katolicizmus felé tekinteni, ha mi is tömegeket mozdítunk meg.”⁵

A tanulmány azt mutatja be, hogy ezek a törekvések mennyiben valósultak meg a nagygyűlések hazai történetének második nagy szakaszában, az 1920-as években, és a rendezvénysorozat mennyire tudott hatásos, nagy tömegeket felvonultató médiaeseménynyé válni.

EGY ELFELEJTETT ELŐZMÉNY: AZ 1915-ÖS KÖNYÖRGŐ KÖRMENET MINTAADÓ SZEREPE

Kézenfekvő lenne az a feltevés, hogy a feltételek a fővárosban 1920-ra, a „keresztény–nemzeti ébredés” következtében alakultak át. A jelek szerint azonban a változások már az első világháború következtében megindultak. A kortárs beszámolók szerint ugyanis a háború kitörését a „háborús vallásosság” megjelenése, vagyis a hitéleti tevékenység váratlan megélénkülése követte.⁶ A klerikusok ugyanakkor tudatában voltak annak, hogy nem ülhetnek ölbe tett kézzel, hiszen ez a jelenség nem mély világnézeti elkötelezettségen, hanem nagyrészt csupán a félelmen alapult.⁷

A katolikus nagygyűlések rendezői az 1900-as években látványos eucharisztikus körmenetekkel igyekeztek szimbolikusan birtokukba venni a fővárost. Miután azonban 1908-ban az utcák feletti hatalmukat féltő szociáldemokratákkal fizikai összecsapás következett be, a szervezők lemondtak a körmenet megtartásáról.⁸ A világháború következtében azonban az egyház, amely szimbolikus legitimációt adott a háborús erőfeszítésekhez, 1915. május 30-én ismét vallásos-politikai felvonulást tartott a főváros utcáin. A rendezvény szimbolikus jelentőségét tovább emelte a Szent Jobb körülhordozása is. A nagygyűlések körmeneteivel összehasonlítva lényeges különbséget jelent, hogy ekkor nem csupán a hivatalos egyház és a politikai katolicizmus erői, hanem az állam képviselői is megjelentek – hiszen az 1915-ös eseménynek a szervezők össznemzeti jelentőséget tulajdonítottak. A győzelemért és békéért fohászkodó felvonulás útvonala az egyház és

4 Erről részletesen: KLESTENITZ Tibor: *A katolikus nagygyűlések mint médiaesemények a dualizmus korában*. In: KLESTENITZ Tibor (szerk.): *A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai*. (Médiatudományi Könyvek) Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Bp., 2015, pp. 45–58.

5 Esztergomi Primási Levéltár (a továbbiakban EPL) Cat. 46/7326-1913. Csernoch János Zichy Jánosnak 1913. november 16. 67. folio.

6 „Úgy hatott ez a háború, mint egy hatalmas népmisszió” – írta például a Magyar Kultúra levelezője. SPIECHER, Karl: *A háborús Németország*. In: *Magyar Kultúra* 1914, 2. kötet. p. 430.

7 *Magyar Kultúra* 1914, 2. kötet. pp. 263–264.

8 KLESTENITZ 2015, p. 56.

az állam összefonódását jelképezte: a menet a belvárosi plébániatemplomból a Kossuth Lajos utca–Károly körút–Vilmos császár körút (ma: Bajcsy-Zsilinszky út) útvonalon vonult a Szent István-bazilikához, illetve az Országházhoz. A bazilikában Csernoch János pontifikált szentmisét, a szentbeszédet pedig Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök tartotta. Ezzel egy időben a tömegek számára az Országház téren, a parlament lépcsőin tábori misét tartottak, ahol Vass József (a későbbi miniszter) mondott szentbeszédet.⁹

A szigorú hierarchikus rendben felállított menet reggel 8-kor indult útjára. Az élen tizenhat lovasrendőr haladt, majd a feszület és a máriaremetei kegykép következett. A postászenekar után a férfi- és fiúegyesületek tagjai, a budapesti plébániák, majd a pestvidéki plébániák hívei vonultak fel. Ezután következtek a női egyesületek, akiknek soraiban sok fehér ruhás „Mária-lány” is feltűnt. Nyomukban a lábadozó és a kiképzés alatt álló katonák, a különböző fegyvernemek díszszázadai, valamint a Ludovika növendékei haladtak. A Szent Jobbot közvetlenül a növendékpapok és az egyházi rendek tagjai előzték meg, az ereklét pedig, amelyet négy hadviselt, hősiességéért kitüntetett katona hordozott, a világi és egyházi főméltóságok, a prímás, a királyt képviselő József Ferenc főherceg, a kormány tagjai, több száz díszmagyarba öltözött főúr és képviselő, a tábornoki kar követte. Ezután jöttek a más csoporthoz nem csatlakozó érdeklődők, majd a menet lezárásaként ismét tizenhat lovasrendőr haladt. Az utcákat zászlókkal díszítették, a nemzeti lobogón kívül a háborús szövetséges nemzetek – az osztrákok, a németek és a törökök – zászlóit is felhasználva.¹⁰

Az eseményről beszámolva a katolikus Néppárt lapja, az Alkotmány elsősorban annak érzelmi intenzitását emelte ki: „Szent István jobbjá, mintha áldást osztana a népre, amely könnybeborult szemekkel emeli fel hozzá tekintetét. Ezen könyörgő körmeneten Magyarország szíve dobbant meg” – vélte a tudósító. Azt is hangoztatta, hogy hasonló könyörgő körmenetet utoljára 1813-ban, a napóleoni háborúk idején tartottak Budán, és hogy ez volt az első alkalom, amikor a Szent Jobbot Pesten hordozták körbe.¹¹

A helyszín hangsúlyozása a demokratizálódás igényének megjelenése miatt is fontos lehetett. Ezt támasztja alá Turi Béla szerkesztő publicisztikája, amely egyértelműen leszögezte: „Ez népkörmenet volt, olyan, mint a népháború, melyben egyforma mindenki”. A körmenet tehát a katolicizmus – és az állam – azon álláspontját volt hivatott kifejezni, hogy elismeri a névtelen tömegek véráldozatát, és hajlandó szimbolikus engedményeket tenni az egyenlőség eszményének, hiszen „ahol a háború szelleme mozdul és mozgat, ott eddigi méreteink, nézőpontjaink kicsinyesnek bizonyulnak”.¹²

Ez a felfogás a nem egyházi lapok hasábjain is gyakran felbukkant. Az Alkotmány – amely még sajtószemlét is közölt a körmenet visszhangjáról – számos elismerő véleményt idézett. A sajtó általános felfogása szerint történelmi jelentőségű, jól szervezett, emlékezetes esemény zajlott le. A Friss Újság szerzője leszögezte: „Ilyen menetet még nem láttunk soha. Mintha templommá varázsolta volna a honfiúi szeretet, aggódó féltés, reménykedő bizalom az utcát.” Hasonló véleményt képviselt a Neues Pester Journal is, amely a rend megőrzését is fontos értékként nyugtázta: „A tömeg óriási voltának ellené-

⁹ A könyörgő körmenet. In: *Alkotmány*. 1915. május 20. p.11.

¹⁰ A könyörgő körmenet. In: *Alkotmány*. 1915. május 31. pp. 1–6.

¹¹ Uo.

¹² TB.: *Nemzeti zarándoklás a Szent Jobb után*. In: *Alkotmány*. 1915. május 31. 1.

re, amilyen fővárosunkban is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, a könyörgő körmenet a legszebb rendben folyt le, egyetlen zavaró hang nélkül”.¹³

A kor egyik legnépszerűbb bulvárlapja, Az Est szintén hasonló elemeket említett meg, kiemelve az egyházi pompa által keltett felejthetetlen látványt, a nyugodt, méltóságteljes egyszerűséget, a rengeteg résztvevőt és nézelődőt, valamint az esemény érzelmi magasztosságát, a rendezvényt egyértelműen az egész nemzet megmozdulásaként láttatta: „És a Duna-parton büszkén és tündöklő erőben vonul tova az erős, bátor Magyarország.” Az érzelmi mozgósítás érdekében a tudósító hatásvadász módon zárta beszámolóját: „Egy öreg paraszt, aki valahonnan a vidékről jött be, meghatva mondja: – Uram, ezt az országot nem lehet legyőzni.”¹⁴

Az esemény tehát jelentős sikert aratott, ami a sajtóvisshangban is tetten érhető. Ebben természetesen az játszott főszerepet, hogy a körmenet összhangban állt az állam törekvéseivel a társadalom háborús mobilizációjának fenntartására. A rendezvény ugyanakkor a politikai katolicizmus vezetőinek gondolkodására is jelentős hatással volt, hiszen ennek következtében „egyszerre hinni kezdtek abban, amit azelőtt mindenki kétségbe vont, hogy Budapesten is lehetne akkora nyilvános vallási manifesztációkat rendezni, aminők pl. a külföld nagyvárosaiban lefolyt eucharisztikus kongresszusok voltak.”¹⁵

A NAGYGYŰLÉSEK KOREOGRÁFIÁJÁNAK KIALAKÍTÁSA 1920 UTÁN

Az első világháború elvesztését, a Tanácsköztársaságot és a történelmi Magyarország összeomlását követően a katolicizmus helyzete gyökeresen megváltozott, ami a nagygyűlések lefolyására is komoly hatással volt. Ekkor „már nem egy liberális politikai kurzussal vitatkozva, hanem az ún. keresztény-konzervatív kormányzattal mintegy karöltve, annak támogatásával kerültek megrendezésre a programok.”¹⁶

A Horthy-rendszer a liberalizmus és a baloldali ideológiák elleni küzdelemben elsőrendű szövetségesekként tekintett a történelmi keresztény egyházakra. Az 1919-ben hatalomra került politikai elit és a katolikus egyházat a közös érdekek sokrétű szövedéke kötötte össze, amelynek legfontosabb elemeit az adott társadalmi rend fenntartása, egy újabb baloldali hatalomátvétel megelőzése, illetve a trianoni béke revíziójának igénye jelentette.¹⁷ Ennek megfelelően az egyházak szerepvállalása megnövekedett a dualizmus korához viszonyítva, ami az államberendezkedés szinte valamennyi területén kimutatható.¹⁸ A katolicizmus vezető személyiségei pedig – miután az ország tragédiájáért a vallásos világkép hanyatlását, a hagyományos értékektől való elfordulást tették felelőssé¹⁹ – a felemelkedést elsősorban az állami és társadalmi élet megújulásától, keresztény alapokra

13 *A lapok a könyörgő körmenetről.* In: *Alkotmány.* 1915. június 1. 9.

14 PÁSZTOR Árpád: *Budapest katolikusainak körmenete fegyvereink győzelméért.* In: *Az Est.* 1915. május 31. 3–4.

15 *Magyar Kultúra* 1915, 1. kötet. 528.

16 SZÖGI László: *A katolikus nagygyűlések Magyarországon.* In: BÁRDOS István–Beke Margit (szerk.): *Egyházak a változó világban.* Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata – JAMK, Esztergom, 1991, p. 509.

17 SPANNENBERGER, Norbert: *Die katholische Kirche in Ungarn 1918–1939. Positionierung im politischen System und „Katholische Renaissance“.* Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006, pp. 59–60.

18 GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon, 1919–1945.* Budapest, ELTE BTK, 1997.

19 Ennek legismertebb példája a jezsuita Bangha Béla könyve. BANGHA Béla: *Magyarország újjáépítése és a kereszténység.* Szent István Társulat, Budapest, 1920.

helyezésétől remélték, és a kezdetektől megadták a szükséges szimbolikus támogatást, erkölcsi legitimációt a hatalom birtokosainak.²⁰

1920-ban a nagygyűlés szervezői ugyanakkor nem lehettek biztosak a sikerben, a fővárosi tömegek viselkedésében, hiszen a kommün propagandájának emléke még igen-csak éreztette hatását, és a klérus „tízezrek gyűlöletének és százezrek megvetésének tárgya” volt.²¹ Ezért aztán a szervezők óvatosak voltak: ugyan megrendezték az eucharisztikus körmenetet, ám viszonylag szerény keretek között tartották. Bár a felvonuláson részt vettek a keresztényszociális pártszervezetek és az erőtelesen politizáló főiskolai hallgatói egyesületek is, az eseménynek mégis hangsúlyozottan egyházi jellege volt, a szervezők tehát érezhetően nem kívántak támadási felületet nyújtani ellenfeleiknek. A menet útvonala ezért ekkor jóval kisebb szimbolikus jelentőségű helyszíneket érintett, mint 1915-ben: a Ferenciek terén álló templomból indult, és a Szent István-bazilikához érkezett meg. Bár a katolikus sajtó szerint az eseményen „százezrek” vettek részt, erős kétségeket kelt, hogy az ilyenkor szokásos litániát és szentbeszédet nem a téren tartották – mint az a dualizmus éveiben gyakorlattá vált – hanem a bazilika belső terében.²² A nem katolikus sajtó hírei szintén egészen más nagyságrendet valószínűsítettek – Az Est szerint például az eseményen „sok ezren” vettek részt,²³ a bécsi baloldali emigránsok lapja pedig negyvenezer főről írt.²⁴

Miután az események rendben lezajlottak, a következő nagygyűlésen – 1922-ben – már valóban nagyszabású körmenetet rendeztek.²⁵ Ennek legfőbb újdonsága a célpont kiválasztása volt, ugyanis ekkor a menetet a Ferenciek teréről a Kossuth Lajos utca–Károly körút–Vilmos császár út (ma Bajcsy-Zsilinszky út)–Alkotmány utca útvonalon az Országház térre (ma Kossuth Lajos tér) vonult, ahol az esemény csúcspontjaként a Parlament lépcsőin felállított ideiglenes oltáron a hercegprímás csendes misét mondott. Látványos tömegfelvonulás szervezése volt a cél: az OKSZ mozgósította az egyház erőforrásait, az eseményre kirendelték a társadalmi egyesületek tagságát, a környező települések plébániáinak híveit, a katolikus iskolák diákságát. A Zsembery István vezette szervezőbizottság pontos felvonulási terven rögzítette, hogy a különböző csoportoknak hol kell gyülekezniük, a menet rendjének fenntartására pedig a cserkészek mellett a budapesti rendőrség is vigyázott. Ezúttal valóban elérhették a célt: a menet eleje már az Országház téren volt, amikor az utolsó csoportok útnak indultak. A felvonulás idejére a rendőrség leállította a belvárosi forgalmat. A körmenetben ekkor – 1920-szal ellentétben, amikor csak a főpapság részvételéről van információnk – már számos előkelőség megjelent, köztük Horthy Miklósné, több Habsburg főherceg, a kormány képviselőiben Klebelsberg Kunó, Rakovszky Iván és Vass József, Sipőcz Jenő polgármester, valamint a budapesti egyetem képviselője.

Az új helyszín kiválasztása egyértelműen az egyház közéleti-politikai igényeinek megerősítése, egyfajta szimbolikus térfoglalási kísérlet volt, amit jól jelez, hogy az 1920-es években a körmenet végpontja ezután végig az Országház maradt. Itt a beérkező körmenetet a szintén 1922-ben kezdett hagyomány szerint a nemzetgyűlés, illetve később az országgyűlés két házának számos tagja várta. Az eucharisztikus szertartás az épületet

20 A kérdésről legújabbban TURBUZ Dávid: *Átpolitizált vallásosság a Horthy-korszakban*. Horthy Miklós vezérkultusza. In: KLESTENITZ 2015, pp. 115–128.

21 BANGHA Béla: *Nagygyűlésünk és a katolikus papság*. In: *Egyházi Lapok*. 1920/1. p. 2.

22 *Nemzeti Újság*. 1920. október 6. p. 3.

23 *Az Est*. 1920. október 6. p. 4.

24 *Bécsi Magyar Újság*. 1920. október 26. p. 4.

25 Az eseményről szóló beszámoló: *Nemzeti Újság*. 1922. október 10. p. 2.

az egykori liberális demokrácia székhelyéből a „törvényhozás templomává” lényegítette át, és a katolikusok ezzel kifejezték igényüket, hogy Jézus irányítsa „az egész magyar életet”.²⁶ Serédi Jusztinián hercegprímás 1929-ben arról beszélt a téren, hogy „lesz is [nemzeti] feltámadás, ha Krisztus Király nem áll meg idekint, hanem minden jogaival bevonul törvényhozásunk házába.”²⁷

A körmenet alapsémája idővel alig változott, ám a külsőségek egyre látványosabbá váltak. Ezt szolgálhatta az is, hogy az indulás 1923-ban a Bazilikához került,²⁸ így az útvonal lerövidült, a résztvevők tömege kisebb városi térbe helyezve pedig még nagyobbak tűnhetett. 1922-ben a katolikus sajtóban még arról panaszkodtak, hogy a menetet csak a főváros kifüggesztette zászlók üdvözölték, „míg az útvonal házainak csak ritka ablaka jelzi, hogy az ország és főváros katolikusai olyan ünnepet ülnék, amely egy kis figyelmet még a távolállóktól is megérdemelne.”²⁹ Két év múlva viszont már rengeteg kivilágított ház volt, feldíszítették az Országház teret, a tömeget az épületeken elhelyezett katonai reflektorok világították meg.³⁰ (Néhány évvel később az eseményt azzal varázsolták ünnepélyesebbé, hogy az áldásosztás pillanatában hat reflektorral világították meg az oltáriszentséget.³¹ 1928-ban a főváros a kivilágítás fényerejének növelésére még a gázlámpákat is visszaszereltette a menet útvonalán, valamint kivilágította a Gellért-szobrot, a Halászbástyát és a Mátyás-templomot is.³²) A modernizálódás további jeleként 1925-től a Magyar Villamossági és Izzó Rt.-nak köszönhetően nyolc villamos hangerősítő tette minden résztvevő számára hallhatóvá az Országház téren elmondott prédikációkat.³³ 1929-ben vezették be azt az újítást, hogy az oltáriszentséget a Kossuth térre³⁴ érkezve az Operaház harsonásainak fanfárja fogadta.³⁵

Az ünnepélyes külsőségeknél is fontosabb volt azonban a tömegek mérete, ami állandó hivatkozási alapot jelentett a katolikus politikusok számára. 1929-ben például Wolff Károly a Katolikus Népszövetség diszgyűlésén kijelentette: „egy eucharisztikus kongresszuson többen vagyunk, mint ők [a szociáldemokraták] az összes szakszervezetekben.”³⁶ 1924-ben száztagú rendezőség tevékenykedett az utcákon, az utasításokat „fürge kerékpárosok” továbbították a különböző csoportok között.³⁷ A menetet 1925-ben a rendőrség becslése szerint negyedmillió emberből állt. A következő évben – a nézelődőkkel együtt – már háromszázötvenezerre tették a létszámot. Ekkor a villamosforgalmat is leállították a menet idejére, a rosszulletek ellátására pedig negyven orvost és két mentőautót állítottak szolgálatba.³⁸

A menetben a különböző társadalmi csoportok elkülönülve vettek részt. 1925-ben például a sort a díszruhás lovasrendőrök nyitották meg, majd a cserkészek, a fiú- és a lányiskolák diákjai, az egyetemi és főiskolai ifjúság, a férfi kongregációk (a vasutas- és

26 *Nemzeti Újság*. 1928. október 9. p. 11.

27 *Nemzeti Újság*. 1929. október 29. p. 17.

28 *Nemzeti Újság*. 1923. október 9. p. 5.

29 *Nemzeti Újság*. 1922. október 10. p. 2.

30 *Nemzeti Újság*. 1924. október 8.

31 *Nemzeti Újság*. 1928. október 4. p. 2.

32 *Nemzeti Újság*. 1928. október 4. p. 2.

33 *Nemzeti Újság*. 1925. október 12. p. 20.

34 A Parlament előtti tér 1927-ben kapott új nevet.

35 *Nemzeti Újság*. 1929. október 20. p. 5.

36 *Nemzeti Újság*. 1929. október 27. p. 8.

37 *Nemzeti Újság*. 1924. október 8.

38 *Nemzeti Újság*. 1927. október 18. p. 16.

postás zenekar kíséretében), a keresztényszocialista munkásszervezetek tagjai következtek. Ezután a vidéki és budapesti plébániák hívei, a római nemzeti zarándoklat vezetői, a Szociális Missziótársulat, a harmadrendek, a Központi Oltáregyesület tagjai, a katonai díszszázad (saját zenekarával), az irredenta zászlók, a piarista énekkar haladt. A sort a papság, a püspöki kar, a nuncius, a primás folytatta. Ezután következett a baldachin alatt Szmrecsányi Lajos egri érsek az oltáriszentséggel, amelyet díszörség gyanánt tizenkét bányász és a Ferenc József Intézet tizenkét kivont karddal vonuló növendéke követett. A felvonulást a világi notabilitások csoportja zárta.³⁹ Az eseményt egyes csoportok feltűnő ruházatukkal is igyekeztek látványosabbá tenni: 1928-ban az egri legényegylet tagjai fehér ingben, tollas kucsmában, feszes székely nadrágban, a budakeszi Mária kongregáció leányai pedig fehér liliommal a kezükben vonultak fel.⁴⁰

A rendezők elsősorban arra törekedtek, hogy kifelé demonstrálják az egyház erejét – ahogy az elnöki megnyitó 1923-ban fogalmazott, „nem az itt elhangzó szavak fog-nak annak a katolikus nagygyűlésnek súlyt adni, hanem az, hogy hányan vagyunk”⁴¹ –, arra viszont eleinte igen kevés gondot fordítottak, hogy a körmenetek résztvevői számára közösségi élményt nyújtsanak. A nagy tömegek megmozgatása aprólékos előkészítést követelt, és a szervezők arra törekedtek, hogy kizárják a spontaneitást, ami esetleg veszélyeztethette volna az összehatást. Már 1923-ban figyelmeztették a résztvevőket, hogy az Országház téren előre beosztották az egyes csoportokat, az ünnepség alatt senki sem hagyhatta el a helyét. A körmeneten és a téren ráadásul csupán a kijelölt énekkarok tagjai engedhették ki a hangjukat, rajtuk kívül senki sem énekelhetett.⁴² Az előírások egy része később is érvényben maradt: 1929-ben a rendezőség újra kérte a tömörülés elkerülését, és figyelmeztettek, amíg a menet nem indul vissza a bazilikába, mindenki „köteles” a helyén maradni.⁴³ Az éneklés terén viszont a szervezők adtak némi engedményt a híveknek, igaz, az egyöntetűség védelme ekkor is abszolút elsőbbséget élvezett. 1928-ban az OKSZ félmillió röpcédulán nyomtatta ki az énekeket, amelyekhez a menetben ekkor már hetven fűvös zenekar szolgáltatta a kíséretet.⁴⁴ Az éneklés rendjét szigorúan szabályozták: az egyházi énekeket „a menetben résztvevő testületek unisono éneklük, olyképp, hogy csak az a testület énekelhet, amelynek a menet alatt az éneklésre az ének megjelölésével a jelet a rendező megadja”.⁴⁵

Ez a változtatás azonban a jelek szerint nem elégítette ki az igényeket. A rendezés visszasságai 1929-ben tiltakozásra ösztönözték Krywald Ottót, a hitoktatás érseki főbiztosát, aki azt kérte a rendezőségtől, ejtse módját annak, hogy az ifjúság ne kényszerüljön órákig egy helyben állni, láthassa a népfelvonulást és énekekkel vehessen részt az ünnepen.⁴⁶ A hittanárok ekkor már két-három éve panaszolták, hogy túl hosszú ideig vették igénybe tanítványaikat. Már délután 2 órára az iskolába rendelték őket, onnan mentek kijelölt helyükre, ahol általában este 6-ig, fél 7-ig kellett maradniuk. Sokan nem is látták a felvonulást a nagy tömegettől. Ez persze érthető módon sok problémát okozott a tanárok számára: „Több órán át nem lehet őket fegyelmezettségben megtartani foglal-

39 *Nemzeti Újság*. 1925. október 12. p. 20.

40 *Nemzeti Újság*. 1928. október 9. p. 9.

41 *Nemzeti Újság*. 1923. október 9. p. 2.

42 *Nemzeti Újság*. 1923. október 7.

43 *Nemzeti Újság*. 1929. október 30. p. 5.

44 *Nemzeti Újság*. 1928. október 4. p. 2.

45 *Nemzeti Újság*. 1928. október 3. p. 6.

46 EPL Cat D/c 3852-1929. Krywald Ottó Serédi Jusztiniánnak 1929. október 18.

koztatás nélkül.” Krywald véleménye szerint arra kellett volna törekedni, hogy „a processzió természetének megfelelőleg ne néma tüntetés, hanem lelkes, hitvallói felvonulás legyen”.⁴⁷

A nagygyűlések életét tovább színesítették a különböző évfordulók. 1925-ben a pápa által elrendelt Szentévre tekintettel az OKSZ „a szokottnál is ünnepesebben” kívánta kifejezni „az Anyaszentegyházhoz való ragaszkodó hűség”-et,⁴⁸ 1931-ben pedig a püspöki kar elhatározása nyomán Szent Antal és Szent Erzsébet jubileumát ünnepelték meg.⁴⁹

Az eseménysorozat megszokott rendjébe az 1920-as évek végén komolyabb változást három tényező hozott: az első 1928-ban a nemzeti eucharisztikus kongresszus volt. Ezt az eseményt október 4. és 9. között rendezték, szándékolt átfedésben az október 7. és 9. között tartó nagygyűléssel,⁵⁰ amelyek együtt – a korabeli egyházi és világi sajtó szóhasználata szerint „katolikus hetet” alkottak.⁵¹ A kongresszus célja egyrészt az eucharisztia hitének nyílt megvallása, a kultusz elmélyítése volt. „Hogyne vinnók ki ezt a mi örvendő hitünket ünnep és körmenet formájában az utcákra is, mint ahogy a túlsorduló hitnek természete, hogy mások előtt is eldicsekszik a kincse, a boldogsága mutogatásával!” – írta Bangha Béla. Arra is utalt, hogy a magyar egyháznak szándékában áll vendégül látni a nemzetközi eucharisztikus kongresszust, amire feltevése szerint 1936-ban kerülhetne sor Budapesten. Az 1928-as nemzeti kongresszust a felkészülés első állomásának tartotta.⁵² Bangha információja egybevág azzal, amit Mikes János szombathelyi püspök 1928 júniusának végén jelentett a primásnak a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus elnökségével folytatott tanácskozás után⁵³ – a „katolikus hét” megrendezésének gondolata ezek után fogalmazódhatott meg, és a rendezési jog megszerzéséért folytatott lobbizás egyik elemét alkothatta.

Ez már az 1927-ben kinevezett új primás, Serédi Jusztinián tettekrészségét dicsérte, aki ezen a nagygyűlésen mutatkozott be a szélesebb katolikus nyilvánosság előtt. Tekintélyének megalapozásához az is hozzájárulhatott, hogy az eucharisztikus kongresszuson a pápa különleges megbízásából legátusként vehetett részt – ennek öröme egyébként a főváros még egy négylovas diszfogatot is a rendelkezésére bocsájtott.⁵⁴ Serédi méltónak bizonyult elődjéhez, hiszen szintén nagy energiával vetette be magát az eseménysorozatba. Ezért aztán a püspöki kar következő ülésén – szokatlan módon – az egri érsek a testület nevében megköszönte a primásnak a „fáradhatatlan buzgólkodást” és munkálkodást, amellyel a gyűlések munkáját, „a napnak minden percét felhasználva, a résztvevőket mélyen, a könnyekig megindító módon, odaadó szeretettel és együttérzéssel irányította.”⁵⁵

A második tényező a Szent Imre év megtartása volt 1930-ban. A nagyszabású rendezvénysorozat nem csupán egyházi, hanem állami szempontból is fontos volt, hiszen

47 EPL Cat D/c 3852-1929. Krywald Ottó, „méltóságos uramnak” 1929. október 18.

48 EPL Cat. D/c 3001-1925. Az OKSZ Csernoch Jánosnak 1925. november 5.

49 BEKE Margit (szerk.): *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között*. I. kötet. Aurora, München–Bp., 1992, p. 376.

50 *Nemzeti Újság*. 1928. szeptember 30. p. 10.

51 Lásd például *Nemzeti Újság*. 1928. október 6. 1; *Az Est*. 1928. október 10. p. 2.

52 BANGHA Béla: *Nemzeti Eucharisztikus Kongresszus*. In: *Nemzeti Újság*. 1928. október 4. p. 1.

53 BAKÓ Balázs: *Egy világ körüli út –1928-ban*. In: BALOGH Margit (szerk.): *Alattad a föld, fölötted az ég...* Források, módszerek és útkeresések a történetírásban. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Bp., 2010, p. 246.

54 *Nemzeti Újság*. 1928. október 4. p. 2.

55 BEKE 1992, p. 225.

Szent Imre személye a rendszer egész ifjúságpolitikáját jelképezte.⁵⁶ A jubileumi ünnepségsorozat megrendezését 1928. április 22-én a prímás jelentette be, utalva arra, hogy „Egy ilyen nagy, hónapokig tartó megmozdulás erősíti az öntudatot, bensőségebbé teszi a hitéletet és általános erkölcsi megújulásra készítet.” A célok között megjelölte az egyházi mozgalom felfrissítését, a nemzetközi kapcsolatépítést, ismert külföldi katolikus személyiségek meghívását, Magyarország számára való megnyerését, de utalt rá, hogy a rendezvény „az apostoli királyság történelmi intézményének eszmei propagálására” is alkalmas. A rendezvények az egész társadalmat igyekeztek elérni: minden katolikus iskolában Szent Imre ünnepet tartottak, a jelentősebb településeken népgyűléseket rendeztek. Augusztus 19-én a fővárosban eucharisztikus ünnepség volt, augusztus 20-án pedig gazdaggyűlést, iparosgyűlést, munkásgyűlést, a katolikus anyák ünnepét, sőt, katolikus sportünnepélyeket is rendeztek.⁵⁷ Az ünnepi év jelentős sikernek bizonyult, hiszen nemzetközi szinten is érzékelhetővé tette a hazai katolicizmus befolyását.⁵⁸ Az ünnepségsorozatra való tekintettel azonban 1930-ban külön katolikus nagygyűlést nem szerveztek.

A harmadik fontos tényező 1932-ben a párhuzamos ülések intézményével való kísérletezés volt. Wolff Károly az előző évben felhívta hallgatóságának figyelmét, hogy a nagygyűlésre fordított energiák nem állnak arányban az eredménnyel. „A néplelket úgy szólván napról napra újra meg kell hódítanunk” – jelentette ki, és ezt „a legkönnyebb, a legegyszerűbb, a legtisztább igazságok” hangoztatásával látta elérhetőnek.⁵⁹ Ennek szellemében a pesti Vigadóban rendezett nyilvános ülések mellett, amelyek hagyományosan a társadalmi elit és a középosztály számára szolgáltak fórumként, 1932-ben öt további helyszínen is üléseket tartottak: az óbudai katolikus egyházközség kultúrházában, a budai Vigadóban, a Székesfővárosi Népszálló Nagytermében, a MÁV Északi Főműhely Tőrekvés kultúrtermében, valamint az Állami Gépgyár lakótelepének dísztermében. A szónokok a munkanélküliség elleni harccal, a hitetlenség elleni küzdelemmel és a katolikus öntudat érvényesítésével foglalkoztak.⁶⁰ Ezek az ülések tehát a gazdasági világválság társadalmi következményeire adott reakciók voltak: a szervezők ismét indokoltnak látták a nagygyűléseket közelebb vinni a hétköznapi emberek problémáihoz. Bangha Béla kifejezetten öröndetesnek látta a Vigadóból való kilépést, a nép széles tömegeinek a perifériákon tartott fórumokat.⁶¹

A hazai nagygyűlések 1932-ig tartó szakasza tehát elsősorban a tömegrendezvény-nyé válás korszakaként jellemezhető, ami igen látványos változást eredményezett a szerény dualizmus kori előzményekhez képest. Ahogyan 1925-ben Apponyi Albert a bécsi Reichspostnak mondta, a részvétel huszonöt év tapasztalatai szerint sohasem volt olyan nagyarányú, mint akkoriban. „Általános megújhódás ez, egy expanzív és intenzív erőgyarapodás, aminőt én fiatal éveimben sohasem reméltem volna,” a fejlődést pedig nem

56 Csíky Balázs: *Jubileumi esztendő és katolikus megújulás a Horthy-korszakban*. In: BÁNKUTI GÁBOR–VARGA SZABOLCS–VÉRTESI LÁZÁR (szerk.): *A 20. század egyház- és társadalomtörténetének metszéspontjai*. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VIII.) Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs, 2012, p. 137.

57 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár 540 B 1225-1928. A Szent Imre jubiláris év programja.

58 Csíky 2012, p. 136, 142.

59 *Nemzeti Újság*. 1931. október 14. p. 8.

60 *Nemzeti Újság*. 1932. október 18. pp. III–IV.

61 BANGHA BÉLA: *A katolikus nagygyűlés elé*. In: *Nemzeti Újság*. 1932. október 16. p. 1.

külső körülmények, hanem a tömegek lelki átalakulása idézte elő.⁶² Cesare Orsenigo nuncius 1926-os jelentésében szintén kiemelte az eucharisztikus körmenet rendkívül impozáns lezajlását, amely a főváros központi tereit érintette.⁶³ A magyarok ebben a vonatkozásban képesek voltak lépést tartani az örök viszonyítási pontnak tartott német nagygyűlésekkel, amelyek szintén ekkor váltak valódi tömegrendezvényekké: a 1927-es záró ülésen például 120 ezer, az 1928-ason 250 ezer fő vett részt.⁶⁴

A katolikus társadalmi szervezkedés egységesítésének elmaradása és a szélesebb közérdeklődésre számot tartó témák elhanyagolása miatt azonban a nagygyűlések – ahogyan néhány éles szemű megfigyelő rámutatott – valójában továbbra is bizonytalan alapokon álltak. Glattfelder Gyula csanádi püspök az 1924-es nagygyűlés egyik kísérőrendezvényén arra intett: „Ne tévesszen meg bennünket a látvány, hogy tömegek vannak a zászlók alatt, mert, sajnos, sokan ezek közül konjunktúrákból jöttek oda.” Ezért azt sürgette, a résztvevőknek „az eszmék iránt való érdeklődését mélyseges meggyőződéssé kell fejleszteni.”⁶⁵

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, hogyan tükröződtek a katolikus nagygyűlések médiareprezentációjában a korszak társadalmi feszültségei. Három fő kérdéskörre összpontosítok: a munkáskérdésre, a felekezeti feszültségekre, illetve a liberális szabadságjogok érvényesülésére. Ezek vizsgálatában elsősorban három orgánus: a szociáldemokráciát képviselő Népszava, a protestáns színezetű jobboldali radikális Szózat (1926-tól Magyar Újság), illetve a polgári liberális karakterű Pesti Hírlap lesz segítségemre.

A MUNKÁSKÉRDÉS A NÉPSZAVA TÜKRÉBEN

A Népszava szerkesztősége a szervezett munkásmozgalom antiklerikális alapállása, valamint a katolikus nagygyűlések konzervatív, szociáldemokrácia-ellenes megnyilvánulásai miatt általában nagy figyelemmel kísérte a rendezvénysorozatot. Ez alól az 1920-as év jelentett kivételt, hiszen ekkor mindössze egyetlen, három soros hírt adtak ki az eseményről.⁶⁶ Ebben feltehetően közrejátszhattak a papírkorlátozások, azonban az a megfontolás is, hogy a részletes híradás tovább növelhette volna az esemény közéleti súlyát, amiben a szerkesztőség nyilvánvalóan nem lett volna érdekelt.

A következő nagygyűlés kapcsán, 1922-ben már nem tartották célravezetőnek az efféle struccpolitikát. A Népszava ekkor már részletesen beszámolt az eseményekről, kiemelve, hogy a munkásság számára a nagygyűlés nem csak a szocializmusellenes támadások miatt érdekes, hanem az is, hogy a katolikus politika milyen mintát kínál a szűkülő társadalmi rétegeknek. A tudósítás természetesen a katolikus lapokon alapult, és a szerkesztőség nem mulasztotta el szövé tenni: az Új Nemzedék igen terjedelmes, hat kolumnás tudósításában Szabó Józsefnek, a katolikus munkásság képviselőjének mindössze 21 sort juttatott – ezzel azt sugallva az olvasónak, hogy a fórumon a munkáskérdés alárendelt szerepet játszott. A cikk szerint a munkásság a nagy általánosságok helyett

62 *Nemzeti Újság*. 1927. október 20. pp. 3–4.

63 Archivio Secreto Vaticano Archivio Nunziatura in Ungheria Busta 17. Cesare Orsenigo Pietro Gasparriak 1926. október 14. 268.

64 MORSEY, Rudolf. *Streiflichter zur Geschichte der deutschen Katholikentage 1848–1932*. In: *Jahrbuch für Christlichen Sozialwissenschaften* 26. (1985). p. 13.

65 *Nemzeti Újság*. 1924. október 15. p. 6.

66 *A katolikusok kongresszusa*. In: *Népszava*. 1920. október 24. p. 5.

kíváncsian várta volna „legalább vázlatos leírását egy olyan társadalmi rendnek, amely nem szocializmus, de már nem is kapitalizmus.” A szerző végül kijelentette: „Még tart a nagygyűlés, nagyon hálásak lennénk, ha annak a társadalmi és termelési rendszernek pozitív alapjaival s létrejöttének módjával megismertetnénk, amelyről fájdalom, csak színes és hangulatos kijelentésekben volt részünk.”⁶⁷

A következő évben szintén részletes beszámolót közöltek, leszögezve: „Sok ünnepély, sok imádkozás és sok beszéd” jellemezte a nagygyűlést. Az előző év visszafogottsága eltűnt: gyakran jelentek meg erőteljes, gunyoros kiszólások: az újságíró például hosszasan foglalkozott Sipőcz Jenő budapesti polgármester beszédével, amely véleménye szerint közhelyekből állt össze, „az öt év óta használt gramofonnak szánalmas hörgése volt.” A célkeresztbe került „a nagygyűlés kövér Bertája, a sovány Prohászka” is, aki a szerző szerint a régi és az új rendszernek egyaránt a kegyeltje, az ő szellemi vezetése alatt álló „keresztényszociálisok törekvései nem a tömegeknek nyomorúsága ellen, hanem ennek a nyomorúságnak a reakció érdekében való fölhasználására irányulnak.”⁶⁸

A nagygyűlés társadalmi súlyának növekedését jelzi, hogy a Népszava ekkor már vezércikket is szentelt az eseménynek. Ebben a szerkesztőség azt hangoztatta, hogy a fórum a „harcoló egyház” megnyilatkozásaitól volt hangos, valamennyi szónok a „harc biztos öntudatának” hangján szólalt meg. A mozgalom számára a legveszélyesebbnek „a székesfehérvári püspök közveszélyes szellemi gáztámadásait” tartották. A cikk vitába szállt a szónokok földreformmal kapcsolatos érvelésével is. A nyilvános ülésen Haller István hosszasan részletezte a katolikus egyházi vagyont terhelő kiadásokat, amelyek értelmezése szerint a nemzeti „kultúrfölény” fenntartása révén közcélokat szolgáltak, majd rámutatott arra, hogy a katolikus alapok jelentős részére végrehajtást rendelt el. Haller ezért a vallás- és tanulmányi alap állagának sértetlen fenntartását követelte legalább oly módon, hogy amit belőlük özvegyek, rokkantak, házhelyek javára átadnak, (e célokat ő is támogatandónak ítélte), azokat az állam más kisajátítható birtoktestekből pótolja. Haller végül kijelentette, hogy szükség esetén akár rendkívüli katolikus nagygyűlést is rendeznek, ha kívánságuk nem teljesül.⁶⁹ A Népszava szerzőjének értékelése szerint: „sután hat, amikor az osztályharcot támadják ott, ahol a kultúrharcot proklamálják, és még sutábban hat, ha a szociális szellem terjesztéséről s a szocializmus elmélyedéséről beszélnek ott, ahol *elsajnálják* a magyar nincstelenek törpebirtokait is, ha netén egyházi tízezerholdakból akarnák azt kihasítani.”⁷⁰

1924-ben a lap egyik vezércikke arra enged következtetni, hogy a szociáldemokraták számára nemcsak a nagygyűlési szónokok mondanivalója, hanem az esemény külsőségei is ellenszenvesek voltak – ebben elsősorban az játszhatott szerepet, hogy a szociáldemokraták számára az 1921-ben megkötött Bethlen–Peyer-paktum nem tette lehetővé hasonló tömegrendezvények szervezését. A cikk szerint a nagygyűlés valójában politizált, amit a szerző önmagában véve nem ítelt el, de úgy vélte, hogy minden más társadalmi irányzatnak, tehát a szociáldemokratáknak is meg kell adni ugyanezt a szabadságot. Az eucharisztikus körmenet a szerző szerint valójában politikai tüntető felvonulás volt, ezzel ugyanis a résztvevők „[...] folytatták az utcán azt a politikai demonstrációt,

67 *Milyen társadalmi rendszert követelt a katolikus nagygyűlés? Kérdések, amelyek még feleletre várnak.* In: *Népszava*. 1922. október 10. pp. 3–4.

68 *Igék és szónoklatok.* In: *Népszava*. 1923. október 9. p. 7.

69 *Nemzeti Újság*. 1923. október 9. p. 8.

70 *Sikerek?* In: *Népszava*. 1923. október 10. p. 1.

amit a Vigadó zárt helyiségeiben elkezdtek. Nekik tehát szabad. Csak a templomi zászlókat kell kivinni (egy kis céltudatos profánsággal) az utcára s a mélyen tisztelt rendőrség máris kísérfője és nem szétverője lesz a politikai demonstrációnak! A legélesebben tiltakozunk a kétféle elbánásnak e gyakorlata ellen. [...] A kétféle elbánás provokáló és minden flegmát izgalommá piskáló magyar rendszere is ott vonult a templomi zászlók árnyékában.”⁷¹

Ez a cikk érdekes módon visszahatott az eseményekre, hiszen Kóródy Katona János a keresztényszocialisták értekezletén idézte a Népszavát, vitába szállva azzal az állítással, hogy „az eucharisztia leple alatt” a nagygyűlésen a szervezőség politizálna.⁷²

1925-ben a nagygyűlés sajátos „beharangozásaként” a Népszava véleménycikket jelentetett meg, megállapítva, hogy itthon és külföldön az egyházak egyre gyakrabban tartanak különféle társadalmi eseményeket, gyűléseket. Ezt a vallásos világnézet válságának jeleként értékelte, aminek okait a tudományos gondolkodás és a szocializmus terjedésében, valamint az imperialista érdekeket szolgáló világháború támogatásában vélte megtalálni. Úgy találta, hogy a templomlátogatók java a „fejlődéstől elmaradt” öregek-ből, nőkből, illetve „az iskolákból odavezetett” gyermekekből áll, és „egyik réteg se jelent valami erős támaszt az egyházak számára”.⁷³

A beszámoló ugyanakkor azt tükrözi, hogy a nagygyűlések ekkor már olyan érdeklődést válthattak ki a Népszava olvasóiból, hogy a szerkesztőség szükségesnek látta a világnézeti elkülönülés hangsúlyozása mellett immár konkrét, érdemi érvek alkalmazását is. A fő eszköz a nagygyűlés demokratikus eszméiségének megkérdőjelezése volt: „Az egyház a nyomorgó tömegeknek csillogó frázisoknál és tömjénfüstnél egyebet adni nem tudott [...] az ígéretek kévéje széthullott most is.” Az idézett publicisztika – burkolatlan ugyan, de – nehezményezte, hogy a katolikus egyház nem tiltakozott nyilvánosan az 1919-es fehérterror önkényeskedései ellen, és erre hivatkozva a szavak és a cselekedetek összhangját kérte számon. Véggöveztetése szerint „a katolicizmus kívénhedt abban, hogy a nagytömegek világnézetévé dicsőülhessen. [...] társadalmi és világnézeti ellentéteket áthidalni nem tud, mert ez nem is lehetséges” – hiszen ezek nem szellemi, hanem materiális jellegűek. Az egyház nem tett semmit a javak igazságtalan társadalmi eloszlása ellen, mindig az erőseket támogatta. „És ha most mégis a tömegek felé fordul, nem akar egyebet, mint omladozó hatalmának megrepedt talpköveit megerősíteni.”⁷⁴

Ezt az üzenetet a lap számos kisebb közléssel erősítette. Egy tudósító például úgy vélte, hogy – noha a hivatalos rendőrségi becslés szerint 150 ezer ember vett részt körmeneten – az ilyen arányú munkásfelvonulások esetén a rendőrség rendszerint 15 ezer főről szokott beszámolni.⁷⁵ Egy másik cikkben arról írtak, hogy a katolikus Legényegyesületek Szövetségének elnöki értekezletén csak prelátusok és kanonokok beszéltek, a legények viszont – teljes számban hiányoztak. A szerző szerint a látszat ellenére „a nép, a dolgozó nép mindhárom napon hiányzott a nagygyűlésről, mert a vasárnapi eucharisztikus fölvonuláson kivezényelt és kirendelt gyerekek, köztisztviselők és MÁV gépgyári munkások jelenlétét aligha mondhatja valaki a »nép jelenlétének«.”⁷⁶ A lap – igaz, csak a rövidhírek között – arról is beszámolt, hogy a Rimamurány-Salgótarján Rt. felajánlotta

71 Politizálás – egyházi zászlók alatt. In: *Népszava*. 1924. október 14. p. 1.

72 A keresztényszocialista párt értekezlete. In: *Szózat*. 1924. október 15. p. 3.

73 Szélszöveg a keresztény egyházak különböző gyűléseire. In: *Népszava*. 1925. október 11. pp. 13–14.

74 Szájukra mézet kentek. In: *Népszava*. 1925. október 13. p. 1.

75 A katolikus nagygyűlés két napja. In: *Népszava*. 1925. október 13. p. 6.

76 A katolikus nagygyűlés utolsó napja. In: *Népszava*. 1925. október 14. p. 10.

dolgozóinak, megtéríti útiköltségeiket, ha részt kívánnak venni a nagygyűlésen. Ennek ellenére senki nem jelentkezett, ezért aztán a fölvygázók utaztak el Budapestre és szerepeltek a körmeneten bányásként, kölcsönvéve a munkások egyenruháját. „Micsoda szép látvány volt annak, aki nem tudta, hogy csak álbányászok vonulnak föl.”⁷⁷

Néhány évvel később, 1928-ban a lap bizonyos esetekben már azzal hitelesítette kritikáját, hogy bizonyos elemeket dicséretben részesített. Elismerte például, hogy „szépek” az ünnepi beszédek, de azonnal hozzátette: a gyakorlatban nem érnek sokat, hiszen nincsen szankciójuk. Ugyanez figyelhető meg Vass József népjóléti miniszter kapcsán, akinek a „beszédéből kicsendült a bajok ösztönszerű megérzésének lüktető üteme – a helyes következtetések azonban most is a »tartozik« lapra kerültek.”⁷⁸ A nagygyűlésen esetenként elhangzó provokatív megnyilvánulásokra viszont a Népszava továbbra is provokatívan válaszolt. A Keresztény Községi Párt vezére, Wolff Károly például – ahogyan korábban már láthattuk – kijelentette a fórumon, hogy az eucharisztikus gyűlésen többen vettek részt, mint ahány tagja az összes szakszervezetnek van. Ezt a kijelentést a Népszava egyfajta válságtünetként igyekezett beállítani: „Amennyi az igazság ebben a wolffi számtanban, ugyanannyira sikerült a lármás propagandát büszke seregszemlévé dagasztani. [...] Csak nagy hangon elmondott nagy szavak képviselték az öntudatot, a nagy szavak bő közeit azonban magukbaszálló siránkozások, beismerő vallomások töltötték be.”

Ennek alátámasztására részletesen idézte a szónokokat: Sipőcz Jenő például arról beszélt, hogy Krisztus királysága ma még nem teljesen megalapozott, ami a kommentár szerint kétezer év kereszténység után a csőd beismerése. Bangha Béla pedig úgy vélekedett, hogy az ország papíron kétharmadrészt katolikus lakossága valójában nem katolikus. A szerző ugyanakkor elismerte, hogy Bangha valóban meglátta a lehetőséget a tömegek megszólítására, hiszen hosszasan beszélt a széles néprétegek gazdasági nyomorúságáról, inségéről, és felszólította a tehetősebb katolikusokat, hogy segítsenek. A szerző ugyanakkor úgy vélte, a jezsuita páter kijelentése „felelőtlen”, politikai múltja pedig egyenesen lehetetlenné teszi, hogy a katolikus munkástömegek hitelt adjanak szavainak. Nincs tehát esély a katolicizmus megváltozására – szölt az újságíró következtetése.⁷⁹

A FELEKEZETI FESZÜLTSÉGEK A SZÓZAT TÜKRÉBEN

A korszak kormányzatai már a kezdetektől nagy súlyt fektettek az „általános kereszténység” gondolatára, amely az „internacionalista destrukcióval” szemben demonstratív módon kívánta felmutatni a „keresztény magyarság” – természetesen a felekezeteken is átvivő – egységét.⁸⁰ A keresztény pártvezérek felfogását 1919 augusztusában a katolikus Huszár Károly tette egyértelművé: „a pártvezetőség mindenkit félre fog tolni az útból, aki a régi klerikális politika felidézésével a katolikusok és protestánsok testvéri együttélését megbontani törekednék”.⁸¹ A sűrűn megrendezett állami, katonai ünnepségeken elvárásá emelték a különböző felekezetek közös részvételét, ami a katolikusokat dilemma elé állította, hiszen, ha megjelentek, azzal megsértették az egyházjogot, amely tiltotta

77 A katolikus nagygyűlés „munkásnépe”. In: *Népszava*, 1925. október 16. 13.

78 A klerikális szóvirágok kertjéből. In: *Népszava*, 1928. október 9. 3.

79 „Krisztus ne csak az ajkakon éljen”... In: *Népszava*, 1929. október 29. p. 8.

80 KLESTENITZ Tibor: *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932*. Complex, Bp., 2013, p. 198.

81 *Reggeli Hírek*. 1919. augusztus 27. p. 4.

a más felekezetűekkel való „vallási közösködést”. Az sem könnyítette meg a helyzetet, hogy az állam és az egyházak kapcsolatait – a dualizmus korához hasonlóan – továbbra is döntően a szokásjog szabályozta, ami a felekezetek viszonyában az együttműködés helyett fokozott versengést eredményezett a központi támogatások felosztásáért.⁸²

A feszültségek a katolikus nagygyűlések megítélésében is jól végigkövethetők. A Szózat, a jobboldali radikálisok protestáns irányzatú napilapja 1920-ban még – az általános kereszténység elvárásához igazodva – testvéries hangnemben fogalmazott. Scholz Ödön nemzetgyűlési képviselő, evangélikus esperes arról írt, hogy a kurzus nem lenne ilyen sikeres, ha a protestánsok nem léptek volna szövetségre a katolikusokkal. Kifejtette: „Mi, protestánsok nemcsak hogy minden utógondolat és féltékenység nélkül nézünk a katolikus nagygyűlés elé, hanem gazdag sikert és áldást is kívánunk hozzá.” Ugyanakkor arra is utalt, hogy nagy a felelősségük a felekezeti béke fenntartásában. A jövő szempontjából pedig nem ígért sok jót, hogy arra intette a protestánsokat: ha egyenrangúak akarnak maradni, akkor nekik is nagygyűlést kell tartaniuk, ahol válaszolni tudnak a katolikus megnyilvánulásokra.⁸³

A nagygyűlés után hasonló reakciók születtek. Raffay Sándor evangélikus püspök a reformáció emlékűnnepén kijelentette: „A katolikus nagygyűlés seregszemle volt a hamis jelszavakból kijózanodott, a nemzeti és keresztény útra magyarság tábora fölött.” Ezután azt fejtegette, hogy a protestantizmus súlya nem létszámában, hanem elveiben rejlik, és a magyar protestantizmus is tudna saját seregszemlét tartani, mert nemzetközi kapcsolatai révén értékes fegyvertárs a keresztény kurzus nemzeti hadjáratában.⁸⁴ A püspök gondolkodásában azonban hamarosan az aggodalom kerekedett felül. Ezért cikket jelentetett meg egy folyóiratban, amelyben megfogalmazta azon aggályát, hogy a katolikusok a protestánsokat félre akarják szorítani a közéletben. Prohászka Ottokár válaszcikkében megpróbálta eloszlatni aggályait, és amellett érvelve, hogy a katolikus nagygyűlés megrendezése nem jelent békebontást, felekezeti támadást, hiszen mindenki jogosult önmagára is gondolni, és hangsúlyozta: a beszédek nem veszélyeztették a protestáns–katolikus összefogást.⁸⁵ Viszontválaszában Raffay kétségeinek adott hangot, elsősorban a Mikes János szombathelyi püspök által a nagygyűlésen hangoztatott „getrennt marschieren zusammen schlagen”⁸⁶ elképzelést kritizálva. Azzal érvelt, hogy a külön szervezkedés veszélyes lenne, félreértésekre adna okot, hiszen sok protestáns úgy érezné, hogy ezzel megszűnnek kötelességei a keresztény kurzus irányába. A túlbuzgó katolikusok protestánsellenes harcba kezdenének, a kurzus bomlását okozva.⁸⁷

1921 októberében, IV. Károly király második visszatérési kísérletének bukása a magyar belpolitika teljes átalakulását hozta. Bethlen István kormányfő korábban arra készítette, hogy a keresztény pártra alapozva hozza létre az egységes kormánypártot, a puccs ezt lehetetlenné tette, ezért a kisgazdák kerültek előtérbe. A konfliktusoknak felekezeti felhangjai is voltak, hiszen a keresztény párti legitimisták között inkább a katolikusok, a kisgazdák körében inkább a protestánsok voltak a meghatározóak. Ennek hatásai az 1922-es nagygyűlés megítélésében is jól érzékelhetők. Kádár Lehel a Szózat hasábjain

82 PÉTER László: *Az állam és az egyház viszonya és a civil társadalom Magyarországon: történeti áttekintés.* In: *Századvég.* 1997/4.

83 SCHOLZ Ödön: *Protestáns nagygyűlést!* In: *Szózat.* 1920. október 23. p. 1.

84 *Protestáns seregszemle.* In: *Szózat.* 1920. november 3. p. 1.

85 PROHÁSZKA Ottokár: *Válasz Raffay Sándor püspöknek.* In: *Nemzeti Újság.* 1920. november 27. p. 1.

86 Külön felvonulni, közösen lecsapni.

87 RAFFAY Sándor: *A keresztény kurzushoz.* In: *Nemzeti Újság.* 1920. november 30. p. 1.

csalódottságának adott hangot, mert úgy ítélte meg, hogy a korábbi – akkor is látszólagos – katolikus-protestáns politikai szövetség felbomlásával az előbbiek eltávolodtak a keresztény-nemzeti ideológiától. „Csak halványan hallok hangjait az életproblémáknak, a politikai problémáknak a katolikus nagygyűlés orkesztrumából. [...] Mintha a magyarságnak katolikus része, mintha mi katolikusok, tömegünkben és egyénenkint nem állanánk élet- és halálharcban a keresztény gondolat ősi ellenségével, a zsidósággal, mintha a mindenkire kötelező világnézeti harc a magyar katolikus hívek és papság kirekesztésével zúgna. [...] Fájdalom, a vizek csendesek lettek [...] a taktikai és egyéb szempontok mérséklő, kiegyező, meggondoló egyéniségei bejelentkeztek, a katolikus demokrácia vezetői részben megszűntek vezető tényezők lenni.”⁸⁸

Ám a kérdésnek nem csak politikai, hanem felekezeti vonatkozásai is voltak. 1922-ben Zsigmondy Jenő kerületi felügyelő az evangélikusok egyetemes közgyűlésén elismerést érdemlőnek nevezte Zichy János „barátságos és békés” nagygyűlési beszédét, de úgy vélte, hogy túlzó megnyilvánulások is elhangoztak, amelyek ellen tiltakozni kell. Példaként megemlítette, hogy Haller István állítólag a protestánsokra is ki akarta terjeszteni a numerus clausust, hogy a „vezető állásokban” a katolikusok számarányuk szerint érvényesüljenek. A Szózat azonnal sietett megcáfolni azt a hírt, amire Zsigmondy hivatkozott, és kiadott egy közleményt, miszerint Haller azóta már nyilatkozott is arról, hogy egyetlen szóval sem említette a protestáns numerus clausust, az álhír sommás véleménye szerint a „zsidó sajtó” trükkje volt azért, hogy ellentéteket szítson a keresztény felekezetek között. „A keresztény magyarság azonban, szemben az őt fenyegető ellenséggel, jóval józanabb, semmint hogy az efféle zsidó radikális uszításnak fölüljön”⁸⁹ – vélte Haller.

A törekvés, hogy a katolikus nagygyűléseken elhangzó, a keresztény felekezetek harmonikus viszonyáról alkotott képet megkérdőjelező híradásokat egyfajta feltételezett „zsidó ármánykodás” eredményeként kíséreljék meg beállítani, a Szózat hasábjain a későbbiekben is gyakran tetten érhető. 1924-ben például a nagygyűlést örömteli eseményként köszöntötték, mint amelyben a „magyar faj hatalmas vitalitása” nyilvánul meg.⁹⁰ Ezért különösen dühödten reagáltak arra, hogy a Népszava és számos már orgánum hírt adott az Országos Evangélikus Lelkészegyesület közgyűléséről, amelyen néhány igen vehemens hozzászólás hangzott el. Szeberkényi Zsigmond csabai esperes például kijelentette, az evangélikusok legfőbb ellenségei a katolikusok, akik „kisajátítják” a magyarságot, „kihúzzák a gyékényt alóluk”. Duszik Lajos miskolci esperes szerint már kezdenek kiábrándulni az emberek a kurzusból. A katolikusok nem tanulnak és nem fejlenek.⁹¹ Egy másik lelkész, Németh Károly amiatt sajnálkozott, hogy a kormányban senkinek sem jutott eszébe Magyarország pénzügyeit a katolikus papi vagyonszekularizálásából szanálni.⁹² A Szózat természetesen nem a lelkészekkel, hanem a beszédek közlő lapokkal lépett küzdelembe: arról írt, hogy a közgyűlésről a „zsidó lapok” beszédek közölnek, „melyek talán jogos, talán túlzott érzékenységgel mérlegelt kevésbé jogos sérelmeket tettek szóvá” katolikus irányban. A publicista – sajátos szereptévesztéssel – azt bizonygatta, hogy ezek a beszédek nem jelentik az evangélikusok egyetemének felfogását.⁹³

88 KÁDÁR Lehel: *Katolicizmus és fajvédelem*. In: *Szózat*. 1922. október 10. p. 1.

89 *Az evangélikus egyház egyetemes közgyűlése*. In: *Szózat*. 1922. október 13. pp. 1–2.

90 *A katolikus nagygyűlés*. In: *Szózat*. 1924. október 14. p. 1.

91 *Az evangélikus lelkészek közgyűlése*. In: *Pesti Hírlap*. 1924. október 16. p. 9.

92 *Az evangélikus lelkészek a kurzus és a katolicizmus ellen*. In: *Népszava*. 1924. október 16. p. 5.

93 *Keresztény felekezetek harca – zsidók káröröme*. In: *Szózat*. 1924. október 16. p. 9.

A lap ezt követően érezhető megkönnyebbüléssel számolt be Kapi Béla nyilatkozatáról. A püspök az evangélikusok egyetemes közgyűlésén kijelentette, a katolikus nagygyűlésen „történhetek olyan kijelentések, amelyek egy fájdalmas érzést ébresztettek, de egészében meg kell állapítani, hogy maga a hivatalos katolikus egyház és annak jogosult reprezentánsai a krisztusi szeretetnek és testvériségnek elvét hangoztatják,” és – immár az evangélikusok hivatalos álláspontjaként – kijelentette: nem a katolikus hierarchia áll azon tervszerű támadások mögött, amelyek az evangélikus egyház létjogosultságát, hivatását vonja kétségbe. „Mi a katolikus egyházzal keresztény testvéri jó viszonyban akarunk együtt élni.”⁹⁴

A Szózat irányvonala 1925-ben kezdett megváltozni, amikor a katolikus nagygyűléshez kapcsolódva bejelentették a konzervatív Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt és a keresztényszocialisták fűzőját.⁹⁵ Ezt a lap szerkesztőségében kifejezetten veszélyesnek tartották a fajvédelem céljaira, hiszen úgy látták, hogy ezzel felekezeti párt jön létre, amely a nemzet megosztására törekedik majd. „A hitükben katolikus és protestáns magyart politikai munkára kell egyesíteni, a politikailag katolikus és protestáns alapon szerveződőket viszont aligha lehet összehozni.”⁹⁶ Ezután a lap – amelynek nevét 1926-tól Magyar Újságra változtatták – ugyan elvileg „megértéssel” viseltetett a katolikus nagygyűlés iránt, a felszíni udvariasság azonban valójában mély ellenérzéseket leplezett. Jó példa erre az a gúnyos felhangokkal is rendelkező karcolat, amelyet 1926-ban közöltek: „A nagygyűlésen a fehér haj volt divatban. Szinte kihivalkodott közülük a feketehajú, szemüveges és ebben a környezetben oly fiatalosnak látszó Klebelsberg Kunó gróf, ő képviselte a feketehajú ifjúságot. Körülötte az ősz haj tengere, mintha elnyeléssel fenyegette volna.” A Zichy János körül tömörülő idős arisztokraták társasága tehát nem nyerte el a tudósító rokonszenvét. A szónokok magatartása szintén nem nyerte el elismerését, nem mulasztotta el például megemlíteni, hogy Csernoch János volt az egyetlen, aki meghajlással köszöntö meg az őt fogadó üdvözlést.⁹⁷ A Szózat tehát leginkább a rendezvény konzervatív-elitista vonásait utasította el.

A LIBERÁLIS LÁTÓSZÖG: A PESTI HÍRLAP PÉLDÁJA

A liberális sajtó nézőpontja természetesen alapvetően eltért az előzőektől. A fő hangsúlyok érzékeltetésére a patinás orgánium, a Pesti Hírlap példáját mutatom be. A publicisztikák a nagygyűlések kapcsán elsősorban azt igyekeztek bizonyítani, hogy a katolikusok többsége, illetve az egyház legjelentősebb képviselői elítélik a kereszténységet jelszóként felhasználó „kurzus” szélsőségességét. Az első években a Pesti Hírlap Lorenzo Schioppa pápai nunciusban találta meg a példaképet.

Erre a szerepre az olasz diplomata különösen alkalmas volt, hiszen kedvelte a látványos, jól popularizálható gesztusokat. 1922-ben a lap publicistája arra emlékezett az olvasókat, hogy Schioppa ceglédi látogatása során rokonszenvének kifejezéséként megcsókolta a nemzeti zászlót, amivel minden magyart felekezeti különbség nélkül megnyert magának. A publicista kiemelte: a nuncius nagygyűlési „beszéde szintén oly magasröptű,

⁹⁴ *Az evangélikus egyház egyetemes közgyűlése.* In: *Szózat*. 1924. október 17. p. 3.

⁹⁵ *Bethlen Vass Józsefnek engedi át a belpolitika irányítását.* In: *Szózat*. 1925. október 14. p. 12.

⁹⁶ *Katolikus vagy protestáns néppárt?* In: *Szózat*. 1925. október 16. p. 1.

⁹⁷ *Képek a katolikus nagygyűlésről.* In: *Magyar Újság*. 1926. október 14. p. 4.

hogy messze kiemelkedik abból a felfogáskörből, amelyben ma sok konjunktúra-keresztény a kereszténységről prédikál.” Intő szavát követni kellene, hiszen a kívülállók gyakran objektívebb képet tudnak rajzolni egy közösség helyzetéről. „A kereszténységnek is nagyon sok apostola támadt az utóbbi időben, de az igazi kereszténységet, mely a szeretet jegyében él, azok kultiválják gyakran legkevésbé, kik abból élnek és politikai tőkét akarnak belőle maguknak sajtolni.”

A publicista szerint a katolikus nagygyűlés a „kurzuskeresztényekkel” szemben az igazi kereszténység felfogását mutatta meg.⁹⁸ Ehhez a véleményhez jelentettek támasztékot azok a volt keresztény pártvezérek is, akik az 1921-es politikai fordulat következtében kiszorultak a hatalomból, ezért saját szerepük újrafogalmazására kényszerültek. Így járt Rakovszky István is, aki – miután a második királypuccs idején IV. Károly miniszterelnökévé nevezte ki – 1922-ben már a katolikus nagygyűlés rendezvényeiből is kiszorult, ezért – a nagygyűlésre időzítve – saját összefüggést hivatott össze az őt korábban támogató keresztény pártiak és klerikusok számára. Ekkor kiadott nyilatkozatának – amely valójában a Gömbös Gyula hatalmi ambícióira és „fajvédő akciójára” adott válasz volt – a Pesti Hírlap nagy figyelmet szentelt, hiszen jól beleillett a nagygyűlésekről alkotott „jó keresztények – rossz keresztények” képbe. Rakovszky arról beszélt ugyanis, hogy „mi [a régi néppárti politikusok] tudunk huszonöt éven át keresztény politikát hirdetni és vallani anélkül, hogy »fajvédelemre« szükség lett volna [...] A mi keresztény politikánk nem merült ki az »üsd a zsidót« jelszavakban. Mi a közerkölcsök megtisztulását az egész vonalon kívántuk és akartuk, sajnos, be kell vallanom, a keresztény kurzus alatt nagyobb volt e tekintetben a süllyedés, mint abban az időben, mikor még legelőször a harc terére léptünk.”⁹⁹

Elsősorban a nagygyűlések kapcsán érzékelt kettősség foglalkoztatta a kor liberális újságírásának doyenjét, Rákosi Jenőt is, aki 1926-ban a Pesti Hírlap vezércikkében foglalkozott a témával. A kiemelt figyelmet ekkor elsősorban a katolikus–protestáns polémia élesedése indokolta. Rákosi elismeréssel állapította meg, hogy a nagygyűlés imponáns nyitótünnepsegein a többség nem polemizált, sőt, Bangha Béla a szentmisén a békéről beszélt. Azt viszont értetlenséggel fogadta, hogy Zichy János „szenzációképpen” harcias, tüzes beszédet tartott, szinte hadüzenetet adott a protestánsoknak. Mivel a kormányzat igen előzeny az egyházakkal, ezért Rákosi szerint Zichy beszéde „a békés vizek csapkodásának” tűnt. A publicista hangsúlyozta, hogy a józan gondolkodás elismeri a katolikusok történeti elsőbbségét a felekezetek között, ezért nem érthető, mit szeretne még Zichy. „Privilegiumokat, jogokat, melyek voltak, de már nincsenek? Visszamenést a múltba?” – tette fel a kérdést. Ezután azt fejtegette, hogy az egyház alapja belső ereje, a hívőkkel való szoros kapcsolata, nem pedig az állami támogatás. Elismerte, hogy beszédében Prohászka remekül kifigurázta a spiritisztákat, de rámutatott: a püspök nem kérdezte meg, hogy miért nő mégis a befolyásuk. Rákosi szerint ennek az egyház vonzerejének a csökkenése volt az oka, hiszen „akik jobban szomjúhozzák a vallás misztériumait, a templomok boltozatainak titokzatosságát, a lelkeség vágyakozását, a kapcsolatot a végtelenséggel: azoknak több kell, mint amit a templomainkban szakmányos, sablonos isteni tiszteleteken kapnak.” A követendő példát Rákosi szintén a nuncius, ekkor már Cesare Orsenigo személyében találta meg, aki megítélése szerint nagygyűlési szereplése során kiváló tapintattal papi hivatása keretein belül maradt, és egyedülként kimondta: szükséges, hogy a nemzet minden erkölcsi tényezője fogjon össze, mint egy egységes tábor különböző hadtestei. „Ez az igazi katolikus szellem” – vélte.

⁹⁸ *Dolgozzanak!* In: *Pesti Hírlap*. 1922. október 10. p. 1.

⁹⁹ *Rakovszky István a fajvédelemről és az igazi keresztény politikáról*. In: *Pesti Hírlap*. 1922. október 7. p. 1.

Az érvelés hitelesítéseként itt is megjelent a magyar nemzet iránti jóindulat: Orsenigo egész beszédét magyarul olvasta fel, ami Rákosi interpretációja szerint olyan hatást keltett, „mint-ha az embert meghatottságában egy felsőbbrendű lény homlokon csókolja. [...] Minket az ily figyelem annál jobban meghat, mentül ritkábban van benne részünk.”¹⁰⁰

Rákosi másnapi vezércikkben is visszatért a témára, hiszen szükségét érezte az elhangzott beszédekre való reagálásnak. Elsősorban Prohászka Ottokár és Vass József szereplése foglalkoztatta, akik szociális politikát hirdettek, a proletár és a nagytőke problémáját valamiféle kiegyenlítő formában kívánták volna megoldani. Rákosi azonban úgy vélte, hogy a kérdés ilyen fórumon és formában való felvetése veszedelmes. Ha a katolikus vezetők ezzel akarják a nemzetközi és vallásellenes tömegeket megbékíteni, félreismerik az emberi természetet. A munkások ugyanis erre a próbálkozásra „nem azt fogják mondani, hogy íme, a nagytőkét támadja az egyház, hát már most gyerünk a templomba; hanem azt, hogy lám, már azok is bekanyarodtak, előre hát, szorítsuk még egy kicsit, míg egészen le nem törnek.”

A publicista ezután azt próbálta meg bizonyítani, hogy az egyház tulajdonképpen saját működési elvével kerül ellentétbe, ha demokratikus tendenciájú törekvéseket próbál meg felkarolni, hiszen az egyház demokráciája a Krisztus előtti egyenlőség, illetve a meritokrácia, az érdemesség elve a tisztségek betöltésénél. Rákosi arra figyelmeztetett, hogy a politikai értelemben vett demokrácia ennél jóval tágabb fogalom: „A katolikus egyházban a tekintély kormányoz, a laikus világban a nép hangulata, szeszélye, szenvedélye, haragja vagy fékevesztett tudatlansága [...] A demokrácia voltaképpen szabad verseny a hatalomért.” Mindebből tehát az következik, hogy a különböző egyházi gyűlések hivatása nem az, hogy a felekezetek egymást kritizálják, hanem az Orsenigo nuncius által elmondottak: a felebaráti és a hazafiúi szeretet gyakorlása.¹⁰¹

ÖSSZEGZÉS

Elmondható tehát, hogy az 1920-as években a katolikus nagygyűlések – összhangban az álladó hivatkozási pontot jelentő német nagygyűlések fejlődésével – valódi, országos jelentőségű közéleti eseményekké váltak, amelyek jelentős tömegeket voltak képesek megmozgatni.

A rendezvények látványos külsőségek segítségével fejezték ki a katolicizmus közéleti ambícióit. A szervezők a dualizmus évtizedeiben összegyűlt rutinra támaszkodva hatékony rendszert fejlesztettek ki a nagygyűlések lebonyolítására, amelynek során azonban többnyire jóval nagyobb figyelmet szenteltek a szimbolikus térfoglalási igények megjelenítésére és a sajtó kiszolgálására, mint arra, hogy érzelmi azonosulási lehetőségeket teremtsenek a résztvevők tömegeit adó hétköznapi hívőknek. Ez a fajta „demokratikus deficit” viszont, illetve a tény, hogy a szervezők nagyban támaszkodtak a hivatalos egyház és az állam támogatására, arra intette a katolikus elit egyes képviselőit, hogy az ingatag alapok megerősítésének lehetőségeit, az események valódi demokratizálásának módjait kutassák.¹⁰²

100 RÁKOSI Jenő: *A katolikus nagygyűlés*. In: *Pesti Hírlap*. 1926. október 12. pp. 1–2.

101 RÁKOSI Jenő: *Még egyszer a nagygyűlés*. In: *Pesti Hírlap*. 1926. október 13. pp. 1–2.

102 Minderről részletesen: GIANONE András: *A nyilvánosság és az Actio Catholica a katolikus nagygyűlések tükrében*. In: KLESTENITZ 2015, pp. 83–96.

A rendezvénysorozat közéleti súlyának erősödése a sajtófigyelem növekedését eredményezte, azonban – természetesen – valamennyi sajtóorgánus a saját politikai irányvonalának sajátos fénytörésében szemlélte az eseményeket. A Népszava a katolikus egyház „életidegenségének”, a klérus önzésének jeleit vélte kiolvasni a beszédek szövegéből, a Szózat elsősorban a keresztény felekezetek egységfrontjának megvalósulási esélyeit mérlegelte a nagygyűlések kapcsán, míg a Pesti Hírlap a „valódi”, azaz a megértést kereső és türelmet hirdető katolikusok, illetve a politikai demagógiát üző „álkeresztények” küzdelmeként ábrázolta az eseményeket. Hogy mindezek az álláspontok kiolvashatóak voltak a rövid, néhány napos események anyagából, jól mutatja, hogy a katolikus nagygyűlések az 1920-as évekre valóban médiaeseményekké fejlődtek.

TIBOR KLESTENITZ

THE CATHOLIC ASSEMBLIES AS MEDIA EVENTS IN THE 1920'S IN HUNGARY

Catholic Assemblies were regularly organised in Hungary – following the German *Katholikentage* – from 1900 onwards. These events made it possible for the representatives of political Catholicism to discuss recent questions, and, theoretically, to demonstrate the public influence of the Church. However, the organisers failed to create unity among participants on political questions, and they were unable to collect a great deal of supporters. That's why the primate of Hungary, cardinal-archbishop János Csernoch pressed for a reform of the Assemblies, saying: „the society of our era stands under the impression of the march of the social democratic crowds, and it will treat the Catholicism again with great confidence when we are able to move large masses.”

This paper examines how these efforts were realized during the 1920's. The Assemblies developed into important and spectacular political events that were able to bring out large crowds. The organisers developed an effective system to arrange the Assemblies, but they cared more about the symbolic representation of their politics and the demands of the press than about the needs of the faithful who took part in the meetings. Various press organs, naturally, pictured the Catholic Assemblies on their special way; the paper examines the example of the social democratic, the right-wing radical and the liberal press.